

Introducere: Manifest pentru studiile de dizabilitate în România

Maria Bucur
Radu Harald Dinu
Leyla Safta-Zecheria

Indiana University Bloomington
Jönköping University, Jönköping, Sweden
West University of Timișoara

Corresponding author emails: mbucur@iu.edu, radu.dinu@ju.se, leyla.safta@e-uvv.ro

Introduction: A Manifesto for Disability Studies in Romania

Abstract: This article introduces the special issue and offers a programmatic critical discussion of the state of disability rights and studies in Romania today. It proposes new language and epistemic frameworks in academic research and invites the readers to become attuned to especially the knowledge offered here by persons with disabilities in the first part of the issue. As allies, we try to model this approach to knowledge making in the second part of the issue. Our approaches are interdisciplinary and reach out from history to literary studies and disability rights activism.

Keywords: disability as epistemology, accessibility, bodymind, disability rights

Citation suggestion: Bucur, Maria, Radu Harald Dinu, and Leyla Safta-Zecheria. "Introducere: Manifest pentru studiile de dizabilitate în România". *Transilvania*, no. 1-2 (2026): 1-12.
<https://doi.org/10.51391/trva.2026.1-2.01>

Acest număr special al revistei *Transilvania* reprezintă o provocare pentru lumea academică din România. Studiul dizabilității se află la o intersecție între activismul emergent și din ce în ce mai vibrant al persoanelor care se identifică cu un tip sau altul de dizabilizare, pe de o parte, și forme instituționale de cercetare, educație, și politici publice în zona dizabilităților, pe de altă parte. Cunoașterea academică este sectorială, perspectivele medicale (și adesea ca o extindere a acestora în aceeași logică medicală, cele psihopedagogice) sunt încă predominante (vezi d.e. Verza & Verza 2011). În ultima decadă, însă, activiști, cercetătoare, scriitori, regizoare, profesori, ș.a.m.d. au făcut demersuri importante ce contestă primatul epistemologilor medicale care nu țin cont de alte tipuri de cunoaștere.

Ce este dizabilitatea? Convenția Organizației Națiunilor Unite pentru drepturile persoanelor cu dizabilități (ONU 2007), construită la rândul ei pe modelul social al dizabilității (UPIAS 1976; Oliver 1983), se referă la persoanele cu dizabilități ca incluzând „acele persoane care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți”. Vedem aici că o „deficiență” singură nu cauzează dizabilitatea, ci că dizabilitatea apare acolo unde o „deficiență” se întâlnește cu o barieră ce împiedică participarea deplină socială a persoanei afectate în condiții de egalitate cu alte persoane. De aici reiese nevoia de a explora felul în care societatea pune și a pus bariere în calea persoanelor cu „deficiență”. Prima dintre aceste bariere este însuși termenul de „deficiență” care circumscrie condiția limitativă ca una care diminuează valoarea persoanei prin faptul că ea nu are nevoi particulare sau speciale ci în primul rând un „deficit” în relație cu alte persoane care sunt imaginate ca fiind tipice, deci fără deficiențe.

Deși termenul de „impairment” în limba engleză pare să descrie mai fericit limitarea funcțională asociată unor diferențe durabile în felul în care funcționează corpul unei persoane, limba română este încă prinsă într-o confruntare timidă de vocabular. Sperăm ca acest număr special dedicat dizabilității să-și aducă contribuția la această luptă pentru un limbaj inclusiv, respectuos și non-asupritor care să creeze posibilitatea unor dialoguri mai egalitate între persoane cu și fără dizabilități și cu și fără putere publică.

Aceste confruntări nu sunt limitate la spațiul academic deși de multe ori în termen de limbaj acesta poate fi considerat ca unul din locurile care „dă tonul” unor discuții informate. În limba română vorbită în mod comun și cotidian, o persoană cu dizabilități este descrisă adesea ca fiind „un copil cu probleme” – aceste forme de infantilizare merg mult dincolo de vârsta adultizării formale (18 ani) – persoana rămânând etern un „copil” (Safta-Zecheria 2018a; Safta-Zecheria 2018b). Prin astfel de tehnici, experiența persoanei este circumscrișă unui spațiu unde ea merită protecție și sprijin dar nu merită să fie luată în seamă sau auzită. Acest număr special își propune să pună la îndoială aceste feluri de a pune problema și să construiască modalități alternative prin care să ne raportăm social, politic, istoric, cultural și (poate cel mai important) experiențial la dizabilitate. În linie cu cercetări recente din studii critice (Dinu, Gäddman Johansson, Wälivaara 2025; Valentine 2022, 340), încetăm să ne uităm numai la dizabilitate ca o categorie conceptuală ce descrie o anumită condiție (fie ea și socială), ci și la dizabilizare ca procesul care produce situația de dizabilitate în viața cuiva. Astfel felul în care cineva este dizabilitat(ă) poate fi citit ca un proces socio-material similar cu cel de rasializare (vezi și Valentine 2022) sau etnizare.

Începând de la lucrurile simple, care țin de viața de zi cu zi și accesul la spații și bunuri comune/sociale, perspectivele persoanelor cu dizabilități ne provoacă să înțelegem umanitatea într-un cadru mai expansiv, pe de o parte, și mai nuanțat, pe de altă parte. Ceea ce majoritatea oamenilor și a personalului academic înțeleg ca „normalitate” nu reflectă nici măcar superficial realitatea complexă a corporalității și a felului în care funcționăm intelectual și psihologic. Conceptul *bodymind*, pe care îl traducem prin corp-minte, introdus în spațiile anglo-americane de cercetare a dizabilității de aproape o jumătate de secol, impune o viziune holistică a umanității. Conceptul își are originea în principal în studiile feministe ale dizabilității și în teoria critică a dizabilității, unde a apărut ca un demers menit să conteste și să depășească dualismul cartezian occidental dintre corp și minte (Price 2015). Ulterior, alții au extins utilizarea acestui concept pentru a analiza intersecțiile dintre dizabilitate, rasă, gen și sexualitate. Această perspectivă subliniază faptul că dizabilitatea nu poate fi înțeleasă izolat, ca o categorie separată a diferenței, ci trebuie conceptualizată în strânsă legătură cu alte categorii sociale și culturale, precum genul și rasa (Schalk 2018). Ceea ce trăim în fizicalitatea corpului și cum înțelegem aceasta fizicalitate sunt simbiotic legate—fizicalitatea generează un tip de trăire și înțelegere, iar felul în care receptăm cognitiv fizicalitatea generează relația cu corpul. Sănătatea este, în acest cadru, o echilibrare a nevoilor și posibilităților corporale cu felul în care reușim să negociem mintal tiparele normative ale societății în care trăim. Normativitatea nu este normalul. Ea trebuie interogată din interiorul complexului minte-corp, nu ca realitate a priori care ne ghidează și forțează chiar, fără acces la spații pentru negociere. Ea trebuie conceptualizată ca tipar care poate fi schimbat și reglat pentru echilibrarea funcțiilor noastre fizice și mintale și a sensului nostru social și chiar cetățenesc. La baza acestei reechilibrări se află conceptul de dreptate a dizabilității (*disability justice* pe engleză).

De asemenea, deoarece inegalitățile se manifestă și între persoane cu diferite tipuri de dizabilități, se creează ierarhii între vocile și spațiul pe care îl pot ocupa public persoane cu diferite dizabilități pentru a vorbi despre drepturile și experiențele persoanelor cu dizabilități (Meyers, McCloskey, and Petri 2023). Mai ales persoanele cu dizabilități intelectuale se găsesc adesea la capătul unor astfel de ierarhii (Harris și colab. 2023). O abordare informată de dreptate a dizabilității ne permite și să interogăm aceste inegalități încercând să includem o arie cât mai diversă de voci care să povestească experiența dizabilității ca realitate socială poziționată de la care să investigăm împreună normativitățile și procesele sociale care produc dizabilitatea în viața de zi cu zi.

Pornind conceptual de la această negare radicală a normativității ca normă ce trebuie fundamental acceptată pentru a funcționa într-o societate, în spațiul public și în discursurile culturale oferim alternative în diferite câmpuri de gândire și acțiune. Pe acest fundal, primul volum al acestui număr special dublu propune o perspectivă emică, sau *bottom-up*, care aduce în prim-plan experiențele persoanelor cu dizabilități. Al doilea volum conține articole și recenzii care abordează dizabilitatea dintr-un unghi predominant academic, care interoghează felul în care apare dizabilitatea în diferite contexte dintr-o perspectivă critică, creând astfel o punte între diferite arii de studiu al dizabilității și cercetările academice din diferite domenii: de la studii de film și literatură la studii istorice sau sociale. Cele două volume se completează deoarece, pentru a înțelege dizabilitatea în multiplele ei forme,

trebuie să recunoaștem diferitele tradiții de gândire și acțiune care ne-au adus unde suntem azi: de la expertiza prin experiență trăită a persoanelor cu dizabilități la studii academice care operează cu aparatele conceptuale ale diferitelor discipline universitare (istorie, film, sociologie, politici publice etc.).

Prin acest demers dorim să deschidem spațiu pentru voci care, în mediul academic românesc, sunt rareori ascultate, întrucât mare parte din cercetare continuă să fie centrată pe privirea normativă a cercetătorilor fără dizabilități, care tratează dizabilitatea mai degrabă ca obiect de studiu, în loc să o abordeze ca metodă și lentilă critică de analiză a normativului, în sensul propus de studiile critice de dizabilitate (Meekosha 2009; Shildrick 2019). Această perspectivă îmbogățește multiple domenii disciplinare reprezentate în acest număr, de la istoria dizabilității — încă aproape absentă din peisajul istoriografiei academice românești (Dinu 2025)— până la studiile critice ale dizabilității, care continuă să ocupe o poziție periferică în științele educației, psihopedagogie și asistență socială din România (Trancă și colab. 2024; Trancă și colab. 2022; Safta-Zecheria și colab. 2023; Dârjan și Luștrea 2018; Jurca și colab. 2024; Vrăsmaș și Vrăsmaș 2021; Manea 2000). Prin această deschidere interdisciplinară, se conturează un cadru de reflecție capabil să provoace și să extindă granițele cunoașterii convenționale, tocmai prin aplicarea unei lentile de *disability studies* producțiilor culturale care să urmeze, între altele, îndemnul recent al Mariei Chiorean (2024). Mai mult decât atât, numărul se dorește unul care intră în dialog cu multiplele producții culturale ale persoanelor cu dizabilități care aduc diferite experiențe mai aproape de un public mai larg: cum ar fi revista *Madzine* redactată de Oana Ungureanu și Raluca de Soleil aflată la a III-a ediție (vezi Ungureanu & de Soleil 2025), piesa de teatru radiofonic a Simonei Smultea ilustrată de Dan Perjovschi (Smultea & Perjovschi 2005) sau romanul grafic (auto)biografic al Elisabetei Moldovan *Spune-mi Eli*, redactat și ilustrat de Dan Ungureanu (2017). De asemenea, tradițiile de autoreprezentare înafara cât și din interiorul Consiliului Național al Dizabilității din România constituie un punct la care ne raportăm pentru a ne educa despre societatea românească, de exemplu prin activitățile asociației *Ceva de Spus* din Timișoara. Acest dialog cu diferite tradiții de cercetare, înțelegere, interpretare și transformare a societății ne poziționează atât simbolic și social, cât și politic și cultural într-o poziție informată de lentila dizabilității și a dreptății dizabilității.

În același timp, nu pretindem că suntem în afara tradițiilor și structurilor de putere care construiesc înțelegerea dizabilității în societatea contemporană. Noi, editoarele și editorul, suntem persoane fără dizabilități, iar acest fapt implică inevitabil limite în înțelegerea profundă a ceea ce înseamnă să trăiești o viață marcată de dizabilitate. Chiar dacă nu putem eluda complet aceste raporturi de putere, intenția noastră este să acționăm ca aliați ai comunităților de persoane cu dizabilități, concepând acest număr special ca pe un proiect co-produs de cunoaștere. Acest principiu se reflectă în mai multe articole incluse în volum, care nu prezintă narațiuni despre dizabilitate, ci sunt rezultatul unei munci comune cu persoanele cu dizabilități, în spiritul bine-cunoscutului principiu: „Nimic despre noi fără noi” – *Nothing about us without us* (Charlton 1997).

Ca autoare/ori, venim din discipline și câmpuri de cercetare care au dezvoltat atât individual, cât și interdisciplinar, noi cadre epistemice pentru a înțelege dizabilitatea atât ca subiect în sine, cât și ca element necesar pentru literatură, istorie, antropologie, sociologie, psihologie, etc. Oferta noastră în acest număr special este de deschidere de drumuri în toate aceste discipline și între ele. Limbajul pe care îl introducem este nou și poate dezorientant pentru cei/le care nu sunt încă familiarizați/te cu dizabilitatea ca un cadru epistemic necesar. De aceea introducem și ghidul de terminologie incluzivă dezvoltat de organizația non-guvernamentală „Eroi printre noi” la anexa 2 de mai jos. Dezvoltat de doi părinți care au devenit experți în atipicitatea neurologică prin experiența personală, ghidul este un produs al cunoașterii angajate la care ne referim mai sus și pe care dorim să o propagăm. Publicarea unui glosar detaliat, care să explice diferențele între limbajul normativ care nu respectă subiectivitatea persoanelor cu dizabilități, și limbajul preferat de persoanele direct afectate de el, este o resursă extraordinară pentru spațiul public românesc. El a fost dezvoltat pentru jurnaliști/e, dar este extrem de util pentru oricine care activează în spațiul academic, în spațiul politic, în spațiul digital, și în spațiul cultural.

Nu este vorba de o nouă formă de „corectitudine politică”. Este vorba de a procesa forme de violență și de *bullying* care afectează pe mulți oameni, care sunt reflexe ale normativității menționate mai sus. Dacă facem efortul intelectual și empatic de a înțelege de ce o persoană nevăzătoare preferă acel termen în loc de „orb”; dacă facem efortul de a înțelege de ce o persoană surdă sau hipoacuzică nu dorește să fie identificată ca „surdmut”; dacă facem efortul de a înțelege de ce „handicapat” este un termen cu care nicio persoană cu dizabilități fizice sau mintale nu se identifică, putem să începem să înțelegem mai clar atât realitatea fizică și psihologică a condițiilor cu care trăiesc acești oameni, cât și nevoile specifice ale fiecăreia/ua dintre noi. Dizabilitatea nu este un amalgam de condiții cu care trăiesc un mic procent din oameni. Media globală curentă a persoanelor cu dizabilități este de 16%

(WHO 2013). Acești oameni fac parte din comunități biologice, afective, educaționale și profesionale, care implică relații de grijă reciprocă. Cu alte cuvinte, dizabilitatea privește în mod direct o bună parte din umanitate. Iar oricare dintre noi putem să devenim o persoană dizabilitată. Oricare dintre noi putem să devenim o persoană care are în grijă o persoană dizabilitată.

Materialele din acest număr oferă demersuri noi în abordarea studiului, istoriei, activismului, și a politicilor publice și educaționale legate de dizabilitate, pornind de la convingerea noastră comună că discursul și cadrele epistemice normative abilitiste trebuiesc înlocuite. În acest sens, primul volum al acestui număr special dublu deschide cu o perspectivă asupra dizabilității trăite. Un punct de plecare îl reprezintă limbajul dizabilității, reflectat de autorul Radu Sergiu Ruba, în forma unui eseu publicat în 2006, prezent ca anexa 1 a introducerii.

Următoarea intervenție este o selecție de interviuri cu oameni surzi care au trăit anii înainte de 1989. Interviurile, realizate de editorul acestui număr special în colaborare cu Asociația Națională a Surzilor din România (ANSR), reprezintă un material important pentru a înțelege mai bine perspectivele complexe ale persoanelor surde atât în perioada comunistă, cât și mai recent. Grupând răspunsurile pe teme care corespund diferitelor perioade din viața fiecăruia/eia—copilărie, școală, maturitate, viața profesională, viața asociațională Radu Harald Dinu ne invită să înțelegem aceste fragmente ca mărturii atât personale, cât și despre societatea românească și regimurile comuniste și postcomuniste în privința vieții de zi cu zi.

Contribuția lui David Mihai Mihiț și Mugur Ciumăgeanu, „Identitatea și Adaptarea la Traumă, o Explorare Narativă: Diferențe și Similarități de Adaptare între Persoanele cu și Fără Dizabilități”, oferă un răspuns nuanțat la întrebarea: Cum își narativizează oamenii viața ca un film? Și mai departe, ce impact are dizabilitatea la tipul de scenariu pe care îl propune fiecare despre viața sa? Autorii folosesc o metodă de interviu în care respondenții sunt invitați să reflecteze asupra propriei vieți ca într-un film, ceea ce permite explorarea felului în care își construiesc, interpretează și negociază narațiunile personale. Răspunsul este oferit printr-o cercetare efectuată în cadru statistic și calitativ cu patruzeci și patru de persoane. Iar rezultatul subliniază tendința oamenilor să-și înțeleagă condițiile de viață de după evenimentul care duce la un tip sau altul de dizabilizare ca pe un eveniment traumatic pe care, „după ce îl procesează, se acomodează și îl asimilează, trecând mai departe și găsind soluții și noi obiective sau direcții”. Lucrarea oferă și o anexă a metodologiei, cât și trei viniete, care prezintă direct vocile a trei respondente la chestionarul inclus și el în anexă.

Printr-o abordare etnografică, Iasmina David, absolventă de studii în domeniul Științelor Educației și persoană nevăzătoare ne oferă o imersiune în felul în care și-a trăit propria experiență educațională de la grădinița specială unde mergea la începutul anilor 2000 prin liceul cu internat pentru elevi și eleve nevăzătoare, până la studiile universitare din Timișoara și dincolo de ele. Reiese o imagine complexă dar și fragmentară asupra practicilor cotidiene de incluziune educațională.

Într-un interviu cu Leyla Safta-Zecheria, Simona Smultea, co-președintă a Asociației *Ceva de Spus* și autoarea unei piese de teatru radiofonic inspirată din experiențele ei cotidiene navigând orașul ca persoană nevăzătoare însoțită de un câine ghid (Smultea 2025), povestește despre experiența ei profesională cu accesibilizarea producțiilor culturale pentru persoanele cu dizabilități. Interviul ne permite să explorăm legăturile mai puțin evidente între autoreprezentare, producție culturală și aspirațiile și plăcerile fiecărei persoane.

Într-un articol despre limitele libertății de exprimare în contextul subfinanțării activităților de *advocacy* și autoreprezentare în România, duo-ul format din Gabriela Tănăsan, fostă președintă a *European Network of Users and Survivors of Psychiatry* și Leyla Safta-Zecheria, co-editoare a acestui număr special, împreună cu Gabor Petri (Central European University) arată cum pot funcționa echipele de cercetare mixte colaborative formate din persoane cu experiență de *advocacy*, experiență trăită a dizabilității și experiență de cercetare. De asemenea, articolul arată dilemele politice ale activității de autoreprezentare atunci când finanțarea publică apare ca o restricție a posibilităților de a critica politicile publice, iar absența finanțării rezultă în imposibilitatea sau restrângerea activității de autoreprezentare.

Contribuția finală din primul volum aparține Elenei Oprița. Pornind de la o lectură critică a cărții *Design inclusiv. Exerciții de empatie în proiectare*, autoarea oferă o perspectivă mai expansivă a problemelor structurale cu care se confruntă persoanele cu dizabilități în România. Deși Oprița identifică multiple aspecte valoroase în carte, ea duce mai departe ideile autoarei Iris Popescu. Oprița abordează problematica designului inclusiv nu ca propunere abstractă, la nivel ideatic și teoretic, ci la nivelul concret al străzii, al politicilor publice și al finanțărilor. Ca expertă în psihopedagogie specială, Oprița ne oferă și o lectură critică a tipului de exerciții de empatie propuse de *Design inclusiv*: lipsesc discuții despre limitele actuale, despre superficialitatea programelor curente, și despre condițiile necesare pentru aplicarea soluțiilor propuse.

Al doilea volum al acestui număr special dublu oferă o varietate multidisciplinară de demersuri analitice

ale unor autoare și autor care construiesc analizele ca aliați sau cercetătoare din afara universului experiențial al dizabilității. El începe cu un studiu de istorie a dizabilităților. Maria Bucur oferă un studiu de caz despre activitățile Institutului de Orbi și Surdomuți Regina Maria din Cernăuți în interbelic, ca exemplu a ce s-a putut realiza și sub ce condiții locale în zona pedagogiei speciale la acea vreme. Analiza se axează atât pe contribuțiile pedagogilor la dezvoltarea instituției, cât și pe formele de incluzivitate unice pe care le-au trăit elevii, unii dintre ei devenind și profesori la Institut.

Cristina Popescu dezvoltă o analiză a scriiturii lui Max Blecher într-un cadru care urmărește perspectiva autorului asupra condițiilor în care terapia pentru tuberculoși avea loc în perioada interbelică. Autoarea oferă o discuție atât a cadrelor instituționale, așa cum le-a descris Blecher, cât și a perspectivei unei persoane cu limitări fizice de acest gen față de stările corporale și mintale produse atât de infirmitate, cât și de dizabilizarea pe care o trăiește. Blecher ne oferă limbajul său propriu pentru a ilustra acea realitate complexă a corpului-minte dizabilitat în relație cu alții.

Studiul Oanei Marin prezintă o reflecție asupra romanului *Zahei Orbul*, scris în perioada comunistă. În acest sens, ne oferă o perspectivă interdisciplinară asupra temelor și tipologiilor literare dezvoltate cu privire la persoanele nevăzătoare de către Vasile Voiculescu la acea vreme. Autoarea reflectează, totodată, asupra modului în care contemporanii lui Voiculescu au înțeles și au reacționat la felul în care scriitorul a reprezentat acest tip de dizabilitate. Analiza sofisticată combină într-o perspectivă intersecțională discuții despre dizabilitate cu discuții despre alte atribute, legate de gen și rasă, în tipologiile dezvoltate de Voiculescu. Autoarea prezintă un cadru analitic demn de urmat în analizele literare și de istorie culturală atât ale perioadei comuniste, cât și ale vremurilor mai vechi și mai apropiate de zilele noastre.

Ana Szel și Leyla Safta-Zecheria explorează în articolul lor felul în care dobândirea dizabilității apare ca o tragedie personală în filmele de protecție a muncii din epoca socialistă târzie din România. Astfel, viitorul individual aspirațional apare ca un orizont imposibil de navigat cu o dizabilitate fizică dobândită; din această perspectivă dizabilitatea apare ca motivul pentru care persoana nu mai poate fi productivă și astfel viitorul și relevanța personală pentru societate apar ca fiind localizate indisputabil în trecut. Viitorul este însă redobândit din punct de vedere pedagogic prin modul în care propriul „eșec” al dobândirii dizabilității devine o lecție pentru cei fără dizabilități, oferindu-le șansa de a evita experiențe similare. Astfel autostigmatizarea devine un vehicul pedagogic care normalizează prin filmul de protecția muncii o grijă biopolitică ieftină a statului socialist pentru muncitori, care se bazează pe denigrarea publică a (foștilor) muncitori și (fostelor) muncitoare cu dizabilități. Evitarea accidentelor de muncă devine astfel o responsabilitate morală individuală, care mută accentul de pe asigurarea de către stat a unui context infrastructural de siguranță în muncă.

Continuând pe filiera analizei culturale, Radu Harald Dinu examinează istoria dizabilității prin intermediul benzilor desenate. Articolul pleacă de la marginalitatea persistentă a acestui mediu în istoriografie și evidențiază potențialul său de a formula perspective alternative asupra trecutului. Analiza se bazează pe trei lucrări – *Nobody's Fool* (Bill Griffith), *The Thud* (Mikaël Ross) și *Spune-mi Eli* (Dan Ungureanu) – care plasează experiențe ale persoanelor cu dizabilități intelectuale în contexte istorice diverse (SUA, Germania, România). Aceste narrative creează spații vizuale de mărturie istorică, redând traume, absențe și forme de reziliență dificil de surprins prin mijloace istoriografice tradiționale. Articolul arată că benzile desenate nu sunt simple instrumente ilustrative, ci modalități epistemologice de construire a istoriei, subliniind totodată importanța analitică a dizabilității.

În interviul cu Maria Bucur, Cezara David, care a lucrat opt ani la Centrul pentru Resurse Juridice (CRJ), reflectează la tipul de programe de educație și *advocacy* pe care le-a condus acolo. Pornind de la aspecte generale de muncă într-un ONG pentru drepturile omului, și mergând până la observații mai nuanțate despre felul în care persoanele cu dizabilități sunt sau nu sunt incluse în designul programelor de educație ale CRJ, David oferă o perspectivă onestă a oportunităților, dificultăților, și rezultatelor muncii făcute acolo timp de opt ani.

Recenzia semnată de Liliana Ene prezintă volumul lui Marius Turda *În căutarea românului perfect*, dedicat modului în care eugenia, regenerarea etnică și ideologiile rasiale au modelat proiectul național românesc. Cartea urmărește felul în care elitele politice, medicale și culturale au articulat aceste concepții și le-au transformat în politici biopolitice și măsuri represive, în special împotriva romilor și evreilor. Recenzia subliniază rigoarea documentării și relevanța critică a volumului pentru înțelegerea moștenirilor eugeniei în România.

Sarah Phillips ne oferă o recenzie a unui studiu interdisciplinar inovator publicat de Kateřina Kolářová, cercetătoare cehă în domeniul studiilor interdisciplinare despre dizabilitate. Kolářová urmărește felul în care societatea cehă contemporană percepe dizabilitatea în mai multe registre și față de alte forme de marginalizare—gen, sexualitate, rasă, statut cetățenesc. Firul roșu în acest volum este tranziția de la socialismul de stat la neoliberalismul global. Racordarea diferitelor categorii de persoane din

Cehia la realitățile unui stat care își înțelege obligațiile într-un cadru normativ de responsabilizare și productivism capitalist „de piață” a dus la o canalizare integrativă a politicilor publice de dizabilitate. Pentru a fi cetățeni care „merită” ajutorul statului, persoanele cu dizabilități trebuie să performeze vizibil roluri acceptabile în acest cadru neoliberal.

Recenzia Mariei Bucur la memoriile lui Carmen Vasilescu, *Și dacă-i adevărat că nu există nu se poate?*, prezintă acest volum premieră într-un cadru analitic critic. Temele cărții reflectă o abordare optimistă și o normalizare a dizabilității motorii ca fapt individual care nu predetermină multe din opțiunile autoarei. Ahtiată de adrenalină și *influenceră* în spațiul digital, Vasilescu își construiește viața așa cum vrea și narativizează etapele ei ca pe o poveste frumoasă de împliniri și neîmpliniri. Ce înseamnă aceasta într-un cadru politic și cultural în care nu există design inclusiv, după cum ne amintește Elena Oprea în primul volum, rămâne neclar.

Într-o societate în care „normalitatea” este adesea tratată ca reper unic de validare, este esențial ca atât discursul academic, cât și cel public să abordeze dizabilitatea ca pe o lentilă critică și epistemologică, nu doar ca obiect de studiu, de milă, de filantropie sau intervenție socială. Recomandarea noastră este ca viitoarele cercetări, politici și practici culturale și educaționale să pornească de la experiențele și expertiza persoanelor cu dizabilități, recunoscându-le nu ca excepție sau devianță, ci ca parte integrantă a societății. Abordarea dizabilității prin prisma dreptății dizabilității presupune contestarea activă a normativității care stabilește cine aparține și cine este exclus din spațiul public, academic și cultural. Instituțiile de cercetare și educație trebuie să își asume un rol activ în deconstruirea acestor structuri abilitiste, promovând cunoașterea coprodusă și creând spații accesibile nu doar fizic, ci și epistemic și simbolic. Această confruntare trebuie să meargă dincolo de câmpul studiului dizabilității unde la nivel global expertiza prin experiență trăită este recunoscută în sfere precum studii de film, studii istorice, culturale, psihologice sau sociale pentru a permite denormativizarea normalității și interogarea implicațiilor abilitiste și asupritoare pe care aceasta le are asupra tuturor.

Munca productivă care duce la crearea acestui număr special a fost una socio-materială, la rândul ei marcată de barierele cu care persoanele cu dizabilități se întâlnesc în mod uzual la nivel cotidian. Unii dintre autorii și autoarele acestui număr s-au reunit la Universitatea Lucian Blaga din Sibiu în iunie 2025 pentru un atelier ce urma să rezulte în acest număr. Pentru a putea participa la atelier a trebuit să identificăm atât cazări, cât și săli de întâlnire/seminar accesibile tuturor, precum și restaurante ce pot fi navigate. Totul a ieșit bine în final, acest lucru fiind facilitat atât de efortul colectiv, cât și de toleranța la ambiguitate și incertitudine a tuturor participanților/telor. Însă într-un context foarte similar petrecut în aceeași perioadă, situația nu a decurs atât de bine, un prospectiv student Erasmus hotărând să se retragă de la o mobilitate în România deoarece nu era sigur că va putea naviga fără bariere contextul academic (Roșu 2025). Lupta pentru medii academice și sociale accesibile este una cu bătaie lungă, care în ciuda bunelor intenții a multor actori implicați, poate încă să creeze bariere și incertitudini și în mediul academic. În puținele cazuri unde cunoaștem perspectivele studenților și studentelor cu dizabilități despre ce înseamnă incluziune la universitate (Trancă și colab. 2023), aceștia indică lipsa de coerență și transparență a practicilor de incluziune universitară, precum și absența unor mecanisme de incluziune socială la universitate dedicate participării și implicării studentelor și studenților cu dizabilități în viața asociativă universitară dincolo de sala de clasă. Demersul acesta poate deschide drumuri și transforma practici și structuri cu care ne confruntăm în cotidian pentru a face din mediul academic și din alte medii sociale și politice spații mai inclusive.

ANEXA 1:

Radu Sergiu Ruba este o personalitate bine-cunoscută în zona drepturilor pentru persoane cu dizabilități din România. Ca nevăzător de la vârsta de 11 ani, și-a petrecut majoritatea vieții trăind în cadrul produs de regimul comunist și societatea românească. Un scriitor și lingvist de deosebit talent, a predat limba franceză și literatura română în sistemul de educație pentru nevăzători. Ruba a activat și ca inspector în subsistemul educației speciale pentru nevăzători. După 1989 s-a implicat activ în activismul pentru nevăzători, fiind ales președinte al Asociației Nevăzătorilor din România în 2006. Ca scriitor, a început să publice din liceu, la revista Institutului de nevăzători din Cluj. Mai târziu a publicat poezie, eseistică, traduceri, și două romane de excepție, *O vară de nu mai apune* (2014, tradusă și în engleză sub titlul *Blind Man's Light: Summer that Never Sets*), și *Semnătura Indiană* (2021). Pe lângă aceste activități culturale, din 1992 autorul găzduiește un program săptămânal la *Radio România Actualități, Ochiul interior*. Mai jos redăm cu permisiunea autorului un eseu pe care l-a publicat în *Dilema Veche* în perioada în care era președinte al Asociației Nevăzătorilor din România. Într-un moment în care societatea românească se pregătea pentru noile cadre instituționale ale Uniunii Europene, în vederea primirii României ca membră, Radu Ruba aducea în discuție felul în care limbajul reflecta la acea dată, dar și producea realități care țineau mai mult de normele abiliste ale persoanelor fără dizabilități, decât de realitățile vieții de zi cu zi a unei persoane cu dizabilități. Eseul punctează acel moment și posibilitățile lingvistice imaginabile la acea dată. Ghidul pe care l-am discutat în introducere și pe care îl folosim și noi reprezintă o altă ofertă, mai apropiată de intențiile și preferințele persoanelor cu dizabilități în 2025 decât era imaginabil și posibil în 2006.

PENUMBRELE LIBERTĂȚII. Capcanele și timiditatea limbajului

Radu Sergiu Ruba

În *Dilema Veche* nr. 151, 15-21 decembrie 2006

E chin mare să găsești sau să produci un termen care să exprime neechivoc realitatea infirmității. Limba română rătăcește între substantive precum deficiență, invaliditate, handicap și dizabilitate, cu aerul că o semantică vagă, atenuează asperitatea realității aferente, iar un lexic abundent, fie o încâlcește definitiv, fie o împrăștie, încât oricum, ajungem să scăpăm de ea. O carieră firească s-ar fi convenit să facă substantivul deficiență, cu avantajul unui corelativ adjectival limpede, apt a lumina în formulări simple diferitele experiențe ale omului deficient de auz, bunăoară, de vedere, deficient locomotor. N-a fost să fie întrucât pe o piesă a aceleiași familii de cuvinte, „înaintata viziune” a Sovietelor a construit știința Defectologiei... Ea se preda în universități, funcționau și la noi facultăți de Defectologie care studiau și tratau diversele defecte umane, adică felurilele categorii de infirmitate. Rezidă în reverberația scientofonă a defectologiei, veleitatea de a drege omul defect, de a inventa o cheiță prin care ființa defectată să fie întoarsă la idealitatea sa fizico-mental-senzorială, eventual, și psihică. Rar se mai găsește o vocabulă ca Defectologia în a cărei textură să apară atât de fotosensibil formulată substanța materialismului scientist vulgar. Practicianul acestei discipline se chema defectolog și e de presupus că-și contempla obiectele muncii, adică pe niște oameni acolo, ca pe o surprare de angrenaje. Mă întreb cum și-o fi prezentat omul ăsta meseria înaintea celor din afara cercului său... S-o fi năruit pesemne hamangian pe gânduri, lăsând a se-nțelege că el se îndeletnicește cu defecțiunile acestei lumi. Nici termenul handicap, detonat cu nouri de schije în limba română îndată după '89, nu a izbutit să progreseze. Utilizat de-a valma, el pur și simplu s-a automanipulat. Instinctul popular, relaxându-se pe silaba finală a acestei vorbe de import, a mirosit că la mijloc se ascunde ceva ca-n rostirile „greu de cap” și „nesănătos la cap”, drept care, când l-a împrășcat pe câte unul cu chiuitura „Handicapatule!”, a dat cu sete ca-n moalele capului și la funcțiile esențiale.

Așadar, handicap nu a dat satisfacție, cu toate că îl mai întâlnim în denumirile unor instituții și la punctul de start al actelor normative, în constituție. Vine acum substantivul latinogen dizabilitate, traficat însă pe filieră engleză, încercând să acopere vasta realitate a infirmităților umane. Îi va fi greu... O dată pentru că e un cuvânt lung. În al doilea rând, deoarece nu poate deocamdată (suferă de acest handicap) să producă derivați, e încă străin, nu dispune de familie. Cum se numește mai pe scurt o persoană cu dizabilități? – dizabil?... Totuși, termenul are ceva șanse, deoarece e mai abstract, epurat de sentimentalitate, dă mai pe ocolite, comportă sonorități tehnice temperate, trimite la abilitate, inabilitate, la reabilitare, deci, la argoul operării și al funcționării. Mă declar optimist sesizând de cât de mult succes se bucură, în rândurile celor cu probleme vizuale, un termen tehnofon precum nonvideo care și-a dislocat sinonimele orb și nevăzător. Nu ar fi existat un asemenea haos terminologic dacă domeniul s-ar fi aflat predilect sub înrâurirea filologilor și a scriitorilor. Dar el este teren de

operațiuni pseudoștiințifice pentru psihologi, defectologi, psihopedagogi și alți slujbași cu specializări găunoase, dar plesnind de orgoliu. Se regăsește aici și teama modernă, școlită și adânc spitalizată în noi, de abordare frontală a realităților dureroase. Gândirea tradițională a consacrat câte un cuvânt monosilabic pentru fiecare soi de infirmitate, semn de relaționare promptă, expeditivă, ca pocnind din bici, la crâmpeliul de umanitate cu pricina. Astfel, omul poate fi surd, mut, orb, chior, șchiop, ciung, ciul, șui, tâmp, prost, bleg, blioj.

Singur nebun e bisilabic, dar numai fiindcă e construit cu un prefix negativ. Când civilizația s-a mai urbanizat, au apărut și eufemismele pentru fiecare din exemplele de mai sus, nu însă și pentru surzi și muți, ei își zic la fel de la cucerirea romană încoace, fiindcă, neauzind limba și nevorbind-o, zgomotul acesta din jur nu-i încurcă cu nimic. Iar în ceea ce privește eufemismul sărac cu duhul, el nu e de azi, de ieri, ci a pornit la drum o dată cu istoria libertății, ca o scutire a unora din ființele omenești de corvezile răspunderii. Pe ce ne bazăm? Circulă, prin documente mondiale, naționale și parohiale, tot felul de definiții ale dizabilității, care mai de care mai contorsionate fiindcă se complică să țină seama de o mulțime de amănunte și de o puzderie de repere. După cum am procedat și în „Manifestul Dizabilității în România”, document lansat pe plan intern și european, în română și în engleză în anul 2003 de către Consiliul Național al Dizabilității, susțin că o definiție realistă, atotcuprinzătoare trebuie să-și propună ca front de referință o valoare majoră, generală a umanului precum libertatea individuală. În consecință, „Dizabilitatea reprezintă afectarea uneia sau a mai multor funcții esențiale ale ființei umane de natură să diminueze libertatea de expresie sau de acțiune a acesteia”. Nu este vorba aici de liberul arbitru, ci de libertatea de mișcare și de acțiune restricționată de disfuncțiile simțurilor de distanță, ale facultăților de mobilitate și deplasare precum și ale instanțelor cognitive. Manifestul citat proclamă în continuare: „În cazul persoanelor cu dizabilități, exercitarea drepturilor omului trebuie să conducă la eliminarea integrală sau la reducerea incidenței dizabilității în funcție de caracterul și gradul acesteia, de activitatea asumată de subiect etc.”

Altfel spus, dacă societatea îi menține pe acești oameni în starea lor de strictă dizabilitate, înseamnă că le încalcă libertatea individuală prin ignorare, prin marginalizare și prin non-edificarea pentru ei de șanse egale cu ceilalți cetățeni așa-zisi valizi. Firește că și persoanele cu dizabilități au obligația morală de a lupta pentru propria lor eliberare, mai exact, pentru un mod de viață independent. Nu este vorba aici de oprimare interpersonală, ci de îngrădirea independenței unor oameni produsă de ambientul social, de un mod de expansiune a lumii spre azimuturi dinspre care ea a uitat de infirmii și infirmitățile sale. Pentru subiecții dizabilității, barierele sunt exterioare, au caracter mecanic, tehnologic sau administrativ. Independența specifică în plan social înseamnă pentru acești oameni rampe și alte mijloace de acces și de deplasare pe care le înțelege toată lumea pentru că, dacă nu sunt vizibile, pot deveni vizualizabile. Dar mai înseamnă traducerea jurnalelor tv de știri în limbajul mimico-gestual al surdo-muților și, tot pentru ei, afișaje clare în instituții, apoi inscripții într-un limbaj simplificat (easy to read) pentru a-i ajuta pe cei cu deficit de intelect ori de școlaritate. Același tip de independență umană mai presupune punerea de către edituri la dispoziția nevăzătorilor a formatului electronic al oricărei cărți pentru ca ei s-o poată transcrie în braille, înregistra audio sau ca s-o poată parcurge liber cu programul de voce sintetică al calculatorului.

Templul visat al independenței acestor oameni mai înseamnă un efort tehnologic major, întrucât, de foarte multe ori, ei depășesc bariere vizibile sau ascunse, prin acționarea unor taste și aducerea lumii mai la îndemână-le. Dar peste toate acestea, e nevoie de servicii specifice, de organizare, de educație adecvată, de profesionalizare onorantă și onorabilă, de amenajarea unor locuri de muncă și, mai cu seamă, de recunoașterea de către autoritatea publică a adevărului îngrădirii sociale a libertății unui important număr de cetățeni și purcesul la decizia politică reparatoare în spiritul imperativ al drepturilor omului.

Numai că lumea asta e astfel făcută încât, prin adâncul și pe fața ei, lunecă dizabilități și disfuncții omenești care se văd și altele care nu se văd. O dată cu astea mai de pe urmă, sunt afectate conștiința, spiritul... Loviturile i le cară omului deficiențele mintale și cele psihice. Iar aici, precumpănitor, nu se mai cade să vină vorba despre libertate, ci despre handicap.

ANEXA 2:

Ghid de stil pentru jurnaliști în textele despre dizabilitate. Selecții

Întregul ghid se află la <https://supereroiprintrenoi.ro/ghid/>. Recomandările NCDJ se referă la Centrul Național pentru Dizabilitate și Jurnalism de la Școala de jurnalism Walter Cronkite de la Arizona State University, care a dezvoltat forma inițială a ghidului în limba engleză. Ghidul a fost tradus și în limbile spaniolă și italiană.

Anormal/ anormalitate

Context: Anormalitatea este un termen folosit pentru a descrie ceva ce deviază de la normal. Termenul poate fi adecvat atunci când se folosește în context medical, cum ar fi „curbura anormală a coloanei” sau „un rezultat anormal al testării”. Atunci când este folosit pentru a descrie o persoană, „anormal” este văzut în mod curent ca fiind un termen peiorativ. Fraza „comportament anormal” reflectă standardele socio-culturale și este deschisă interpretărilor.

Recomandări NCDJ: Cuvintele „anormal” sau „anormalitate” sunt acceptabile când descriu fenomene științifice, cum ar fi anormalități în funcționarea creierului. Folosirea termenului „anormal” pentru a descrie o persoană trebuie evitată. Evitați referirea la o persoană care nu are o dizabilitate ca la o „persoană normală”, întrucât implică faptul că oamenii cu dizabilități sunt anormali sau ciudați. „Obișnuit” este o alegere mai bună. Fiți prudenți când folosiți termenul „comportament anormal.” Explicați ce înseamnă în contextul în care este folosit.

Autism/tulburare de spectru autist

Context: Conform National Institute of Mental Health, tulburarea de spectru autist reprezintă un grup de tulburări complexe legate de dezvoltarea creierului. Simptomele comune ale tulburării de spectru autist includ dificultăți în comunicare, afectarea interacțiunii sociale și tipare rigide și repetitive de comportament, de interese sau activități. Cu toate acestea, simptomele variază în cadrul spectrului. Mulți experți clasifică autismul ca o tulburare pervazivă de dezvoltare. Înainte de 2013, subtipuri ale autismului, cum ar fi sindromul Asperger, tulburarea autistă și tulburarea dezintegrativă a copilăriei erau clasificate ca afecțiuni distincte. A cincea ediție a Manualului de Diagnostic și Statistică Medicală a Tulburărilor Mintale (Asociația Americană de Psihiatrie) reunește toate manifestările autismului sub termenul mai larg de „tulburare de spectru autist”. În ceea ce privește referirea la o persoană diagnosticată cu autism, opiniile variază: unele persoane preferă termenul autist/persoană autistă în timp ce alții obiectează cu privire la folosirea termenului autist ca adjectiv. Este o dezbateră largă despre care puteți citi mai multe aici: The Autism Self Advocacy Network (eng.).

Recomandări NCDJ: Referirea la cineva ca având „tulburare de spectru autist” se va face doar dacă informația este relevantă pentru articol și dacă un medic specialist autorizat a diagnosticat persoana în mod formal. Întrebați întotdeauna persoana cum preferă să se facă referire la ea. Mulți preferă a fi descriși ca „autiști” sau „persoană autistă” în timp ce alții preferă expresia „persoană cu autism”.

Defect/ defect din naștere

Context: Un defect este definit ca o imperfecțiune sau o lipsă. Un defect din naștere este o anomalie fizică sau biochimică care este prezentă la naștere. Multe persoane consideră acești termeni ca ofensatori atunci când descriu o dizabilitate, întrucât sugerează că persoana are o deficiență sau este inferioară, în comparație cu alte persoane. **Recomandări NCDJ:** Evitați folosirea termenului „defect” sau „imperfecțiune” atunci când descrieți o dizabilitate. În schimb, arătați natura dizabilității sau afecțiunii.

Deficiență de auz

Context: „Deficiență de auz” este un termen general folosit pentru a descrie persoanele care se confruntă cu pierderea parțială sau totală a auzului. Termenul nu este agreat de multe persoane, ca și în cazul termenului „handicap,” deoarece descrie o persoană doar din perspectiva deficienței sau a ceea ce nu poate face. The World Federation of the Deaf precizează clar că expresia „persoană cu deficiențe de auz” nu mai este unul acceptabil. **Recomandări NCDJ:** Pentru cei care și-au pierdut total auzul, „surd” este termenul acceptat. În toate celelalte cazuri, „pierderea parțială a auzului” sau „parțial surd” sunt expresiile recomandate. Cel mai bine este a fi întrebată persoana în cauză ce termen preferă.

Dizabilitate/ invalid/ infirm

Context: Termenul dizabilitate, respectiv invalid/infirm se referă la acele limitări funcționale care afectează una sau mai multe activități ale persoanei, precum mersul, mișcarea, învățarea, respirația, etc. **Recomandări NCDJ:** Atunci când descrieți o persoană, faceți referire la dizabilitatea sa numai în cazul în care acest lucru este relevant* pentru articol. Dacă precizarea acestui fapt este necesară, cel mai bine este să folosiți o formulare

care să pună accentul pe persoană și care face referire la dizabilitatea sa în plan secundar. De exemplu: „Scriitorul care are o dizabilitate” față de „scriitorul infirm/invalid”. Atunci când este posibil, referiți-vă specific la tipul de dizabilitate pe care persoana îl are. Dizabilitatea și persoanele care au o dizabilitate nu sunt o masă unitară de oameni. Evitați să folosiți termeni precum „invalizii,” „infirmii” în același mod în care evitați termeni precum „asiaticii,” „evreii,” etc. Folosiți în schimb termeni precum „comunitatea persoanelor cu dizabilități” sau „activistul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități.”

Dizabilități intelectuale/ persoană cu handicap intelectual

Context: O dizabilitate intelectuală este aceea care implică „limitări semnificative atât de funcționare intelectuală (raționare, învățare, rezolvarea de probleme) cât și de comportament adaptativ, acoperind o gamă de abilități sociale și practice”, potrivit Asociației pentru dizabilități intelectuale și de dezvoltare. Persoanele cu IQ mai mic de 75 sunt considerate a fi persoane cu dizabilități intelectuale. Acestea se dezvoltă de obicei până la vârsta de 18 ani. Aceasta este în contrast cu afecțiunile congenitale cum ar fi sindromul Down, care apare înainte de/la naștere. **Recomandări NCDJ:** Folosiți expresii ca „persoană cu dizabilități intelectuale” sau „persoană care are dizabilitate intelectuală”, mai curând decât să faceți referire la persoană ca fiind handicapată intelectual.

Handicap/ cu handicap

Context: Dicționarul Englez Oxford definește termenul de handicap ca „o condiție ce restricționează abilitatea unei persoane de a funcționa fizic, mental sau social”. **Recomandări NCDJ:** Nu descrieți o persoană ca având handicap decât dacă acest aspect este relevant povestirii. Evitați folosirea acestor termeni când descrieți o persoană, în schimb faceți referire la situația particulară a persoanei. Termenii sunt încă folosiți pe scara largă în contextul citării unor legi, norme, locații sau obiecte.

Invalid

Context: Dicționarul Oxford definește ca invalid „persoana care a fost dizabilitată de o boală sau rănire”. Este probabil cel mai vechi termen pentru cei care suferă de afecțiuni fizice care sunt considerate a fi serios limitative. Totuși, este un termen atât de general încât nu reușește să descrie cu acuratețe condiția persoanei și este în prezent considerat ca fiind ofensator prin aceea că insinuează că persoanei îi lipsesc anumite abilități. **Recomandări NCDJ:** Evitați folosirea termenului invalid pentru a descrie o persoană care are o dizabilitate, cu excepția cazurilor în care citați pe cineva.

Orb/nevăzător/vedere slabă/vedere afectată

Context: Termenul orb denotă o persoană a cărei nivel de acuitate vizuală este 20/200 sau mai mic. Prin urmare termenul „orb” este folosit corect când face referire la o persoană ce prezintă pierderea vederii aproape completă. **Recomandări NCDJ:** Folosiți termenul orb doar atunci când persoana și-a pierdut total vederea și numai dacă cel afectat se referă la sine cu acest termen. Mulți dintre cei cu vederea afectată nu se referă la ei înșiși ca fiind orbi. Se recomandă ca până când persoana nu se referă la sine cu acest termen să fie folosite cuvinte precum nevăzător, persoană cu vederea afectată/ cu vedere slabă/ care vede cu dificultate. Cel mai bine este să întrebați persoana cum el/ea preferă să i se spună și luați asta în calcul. **Termenii utilizați frecvent includ: vedere afectată** – acceptabil și atunci când o persoană nu este complet oarbă. Acesta este un termen general ce descrie o gamă largă de disfuncții vizuale, de la vederea slabă, până la orbirea totală. Este considerat în general ca fiind acceptabil, dar există obiecții în raport cu el deoarece descrie afecțiunea în termenii unei deficiențe. Vedere slabă: acceptabil când o persoană nu este complet oarbă. Norme de redactare AP: Ghidul de redactare al AP descrie o persoană oarbă drept „o persoană care și-a pierdut complet vederea” și sugerează folosirea termenilor vedere afectată sau persoană cu vedere slabă pentru cei care încă văd.

Cu retard mintal, cu dizabilități mintale, cu dizabilități intelectuale, cu dizabilități de dezvoltare

Context: Termenii „retardat mintal,” „retard” și „retardare mentală” erau odinioară termeni comuni care însă astăzi sunt considerați ca fiind depășiți și ofensatori. În 2010, președintele Barack Obama a semnat o măsură cunoscută drept „Rosa’s Law” care înlocuia termenul de retardare mentală cu cel de dizabilitate intelectuală în multe zone ale guvernării, inclusiv în legislația federală. **Recomandări NCDJ:** Întotdeauna încercați să specificați tipul de dizabilitate la care se face referire. Altfel, termenii de „dizabilitate mintală,” „dizabilitate intelectuală” și „dizabilitate de dezvoltare” constituie termeni acceptați. Folosiți un limbaj centrat pe oameni. De exemplu, în loc să folosiți „cei cu dizabilități mintale” drept substantiv colectiv, folosiți „oamenii cu dizabilități mintale”. Uneori, cuvintele care sunt considerate depășite pot fi adecvate datorită contextului istoric al articolului. În acele cazuri, atribuiți termenul sau notați-l ca aparținând contextului istoric al articolului. De exemplu: „Doctorul

a spus că este retardat, un termen larg răspândit la acea vreme.”

Scaun rulant/ Referințe în legătură cu scaunul rulant

Context: Conform United Spinal Association, persoanele care utilizează echipamente ce ajută la mobilitate / deplasare, precum scaunul rulant, scooterul sau liftul de transfer, consideră acest echipament ca făcând parte din spațiul lor personal. Persoanele care utilizează scaune rulante au dizabilități diverse și abilități variate.

Recomandări NCDJ: Este acceptată descrierea unei persoane ca „cineva care utilizează un scaun rulant”, urmată de o explicație prin care se justifică necesitatea acestui echipament. Este recomandată evitarea unor expresii precum „țintuit în scaunul rulant” „legat de scaunul rulant” „condamnat într-un scaun cu roțile” „imobilizat în scaunul rulant” sau „restricționat de scaunul rulant,” deoarece acestea descriu doar relația unei persoane cu un echipament de mobilitate și au un scop senzaționalist. De asemenea, aceste expresii induc în eroare și sunt incorecte, deoarece scaunul rulant are rolul de a oferi independență utilizatorilor, permițându-le să se deplaseze și să ia decizii autonome în majoritatea cazurilor. Persoanele care utilizează un astfel de dispozitiv de deplasare nu sunt efectiv „imobilizate în scaunul rulant,” întrucât există posibilitatea de a se transfera pe un scaun fix, o canapea, un fotoliu sau în mașină.

Recomandare Asociația euRespect : Formularea corectă este „scaun rulant”, nu „scaun cu roțile”, „fotoliu rulant” sau „cărucior/căruț”. „Scaun rulant” vine din francezescul „chaise roulante” și pune accentul corect pe funcționalitatea scaunului. Și anume „a fi rulant,” astfel încât să faciliteze mobilitatea persoanei utilizatoare, oferindu-i posibilitatea de a avea o viață activă și independentă. Este o formulare dinamică, adecvată și vine dintr-o limbă care are un substrat consistent în limba română. Formularea „scaun cu roțile” este o traducere a englezescului „wheelchair,” care pune accentul pe componența dispozitivului: scaun ce conține roți, astfel punând în evidență incapacitatea, dizabilitatea locomotorie a utilizatorului. Dincolo de aspectul acesta, termenul „roțile” este asociat și cu roțile utilizate pentru divertisment. De aceea, considerăm că este o formulare neadecvată, ce naște interpretări și care ar trebui eliminată din discursul public. În aceeași măsură, trebuie evitate și formulările „fotoliu rulant” sau „cărucior”, care sunt complet nepotrivite. Fotoliul este descris și în DEX-ul limbii române ca fiind „un scaun mare, de obicei capitonat, cu spătar și cu rezemători pentru brațe.” Formularea inadecvată nu face decât să atragă atenția asupra dimensiunii dispozitivului, în timp ce majoritatea scaunelor rulante active nu au nici măcar rezemători pentru brațe. Cât privește „căruciorul”, acesta este adresat transportului copiilor mici, iar un alt sens pe care îl oferă DEX-ul este acela de „vehicul de dimensiuni reduse, cu roți de rulare, folosit la transportul de sarcini relativ mici pe distanțe scurte”; de exemplu cărucioare de supermarket.

Surd și mut/ surdo-mut

Context: Termenul „mut” era folosit în trecut pentru a descrie o persoană care nu putea vorbi și sugera că persoana respectivă este incapabilă să vorbească sau să se exprime. Surdo-mut era folosit pentru a descrie persoanele care nu puteau vorbi și auzi. Persoanele care au dizabilități de vorbire și auz sunt capabile să se exprime în scris, prin limbajul semnelor sau în alte moduri. În plus, o persoană care nu folosește vorbirea poate avea capacitatea de a auzi. **Recomandări NCDJ:** Evitați folosirea acestor termeni întrucât sunt folosiți adesea în mod incorect și pot fi ofensatori.

Bibliography

- Charlton, James I. 1997. *Nothing About Us Without Us: Disability Oppression and Empowerment*. Berkeley: University of California Press.
- Chiorean, Maria. 2024. “Unde sunt Disability Studies?” [Where are Disability Studies?]. In *Pentru o nouă cultură critică românească*, edited by Alex Goldiș, Christian Moraru, and Andrei Terian. Cluj-Napoca: Tact.
- Darjan, I., and A. Lustrea. 2018. “Attitudes and Behaviors towards Mental Illness of Pre-Service Teachers in Educational Sciences.” *Journal of Educational Sciences* 19: 113–123.
- Dinu, Radu H. 2025. “The Missing Romanian Chapter in Disability History.” În *Crippling the Archive: Disability, History, and Power*, edited by J. Barclay and S. Hunt-Kennedy. Urbana: University of Illinois Press.
- Dinu, Radu Harald, Richard Gäddman Johansson, and Josefine Wälivaara, eds. 2025. “Critical Disability Studies: Applications & Interventions Across Disciplines.” Special collection, *Scandinavian Journal of Disability Research*. Accessed March 24, 2025. <https://sjdr.se/collections/critical-disability-studies>.
- Harris, Jason, Micah Fialka-Feldman, Megan E. Cartier, and Sara Jo Soldovieri. 2023. “Hierarchies of

- Leadership within Disability Justice Movements." În *The Routledge International Handbook of Disability Human Rights Hierarchies*, edited by Stephen Meyers, Megan McCloskey, and Gabor Petri, 443–459. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003410089-30>.
- Jurca, A. M., A. Lustrea, C. V. Borca, and S. Sava. 2024. "Perceptions of Educational Managers and Teachers on the Implementation of Inclusive Education in Romanian Schools." *Podstawy Edukacji* 17: 161–190.
- Manea, Liviu. 2000. *Protecția socială a persoanelor cu handicap [Social Protection of Persons with Disabilities]*. București: Casa de Editură și Presă ȘANSA s.r.l..
- Meekosha, Helen, and Russell Shuttleworth. 2009. "What's So 'Critical' about Critical Disability Studies?" *Australian Journal of Human Rights* 15, no. 1: 47–75.
- Meyers, Stephen, Megan McCloskey, and Gabor Petri, eds. 2023. *The Routledge International Handbook of Disability Human Rights Hierarchies*. New York: Taylor & Francis.
- Oliver, Mike. 1983. *Social Work with Disabled People*. London: Macmillan.
- Price, Margaret. 2015. "The Bodymind Problem and the Possibilities of Pain." *Hypatia* 30, no. 1: 268–284.
- Roșu, Mădălina. 2025. "'Am fost tratat cu nepăsare': ULBS acuzată de discriminare de către un student cu dizabilități din Luxemburg. Reacția universității" ["I Was Treated with Indifference': ULBS Accused of Discrimination by a Student with Disabilities from Luxembourg. The University's Response"]. *Ora de Sibiu*, September 23. Accessed November 7, 2025. <https://www.oradesibiu.ro/2025/09/23/am-fost-tratat-cu-nepasare-ulbs-acuzata-de-discriminare-de-catre-un-student-cu-dizabilitati-din-luxemburg/>.
- Safta-Zecheria, L. 2018a. *Away towards the Asylum*. PhD diss., Central European University, Budapest.
- Safta-Zecheria, L. 2018b. "The Infantilization of Intellectual Disability and Political Inclusion: A Pedagogical Approach." *Journal of Educational Sciences / Revista de Științe ale Educației* 38, no. 2: 104–112.
- Schalk, Sami. 2018. *Bodyminds Reimagined: (Dis)ability, Race, and Gender in Black Women's Speculative Fiction*. Durham, NC: Duke University Press.
- Shildrick, Margrit. 2019. "Critical Disability Studies: Rethinking the Conventions for the Age of Postmodernity." În *Routledge Handbook of Disability Studies*, 2nd ed., edited by Nick Watson and S. Vehmas. London: Routledge.
- Smultea, Simona Maria, and Dan Perjovschi. 2025. *Un vis. O realitate [A Dream. A Reality]*. YouTube video. Accessed November 18, 2025. <https://www.youtube.com/watch?v=mh41wl5Da8M>.
- Trancă, L. M., L. Safta-Zecheria, C. V. Borca, T. A. Lazăr, and A. M. Jurca. 2024. "Proposals for an Inclusive Post-Pandemic Hybrid University." *Social Work Review / Revista de Asistență Socială*, no. 1.
- Trancă, L. M., T. A. Lazăr, A. Savu, and A. Uscatu. 2022. "Access and Equity in Higher Education: Case Study on the Needs of Students with Disabilities." *Social Work Review / Revista de Asistență Socială*, no. 1.
- Ungureanu, Oana, and Raluca de Soleil, eds. 2025. *Madzine*. Ediția a III-a [*Madzine*. 3rd ed.]. Accessed November 18, 2025. <https://art200.ro/madzine-iii/>.
- UPIAS (Union of the Physically Impaired Against Segregation). 1976. *Policy Statement*. <https://disability-studies.leeds.ac.uk/wp-content/uploads/sites/40/library/UPIAS-UPIAS.pdf>.
- Valentine, Desiree. 2022. "Racialized Disablement and the Need for Conceptual Analysis of 'Racial Health Disparities.'" *Bioethics* 36, no. 3: 336–345.
- Verza, Emil, and Florin E. Verza, eds. 2011. *Tratat de psihopedagogie specială [Treatise of Special Psychopedagogy]*. București: Editura Universității din București.
- Vrăsmaș, Traian, and Ecaterina Vrăsmaș, eds. 2021. *Pe drumul spre educația incluzivă în România: Contribuția rețelei RENINCO [On the Road toward Inclusive Education in Romania: The Contribution of the RENINCO Network]*. București: Editura Universitară.
- World Health Organization. 2023. "Disability and Health." WHO Fact Sheet. Updated March 7, 2023. Accessed October 15, 2025. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/disability-and-health>.